

BOLALAR PSIXOLOGIYASI TARIXI.

Davlatova Hosila

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi*

Annotatsiya: *Psixologiya tarixi-bu avvalo insoniyat tomonidan hayvonlarga va insonga xos bo'lgan psixik hayot hodisalari haqidagi bilimlarning asta-sekin to'planib boorish tarixidir. Insonning o'z-o'zi haqidagi bilimlarni to'plab hamda chuqurlashtirib borishidir. Albatta, psixologiya tarixida turlicha qarashlar va yo'nalishlar bo'lishiga qaramasdan, bu fanning predmati, ya'ni hayvon va insonlarga xos bo'lgan psixika, psixik hayot birdayligicha qolaveradi.*

Kalit so'zlar: *psixik hayot, psixik proses, tafakkur, ong, metod, eksperiment.*

Tarixiy jihatdan psixologiyaning o'rganish predmeti emas, balki shu predmetni tushunish, psixik hayot mohiyatini tushunish o'zgarib keldi. Psixologiya predmetini tushunishdagi muhim o'zgarishlar, yangi psixologik tekshirish metodlarining yaratilishi hamda ularning keng tatbiq qilinishi, ilmiy-falsafiy tafakkurning umumiy yo'nalishi psixologiya fanining tarixiy taraqqiyotidagi xususiyatlarni belgilab berdi. Bolalar psixik hayotiga oid qonuniyatlarni o'rganuvchi bolalar psixologiyasi ham dialektik materializm metodologiyasiga asoslanadi va boshqa hodisalarga nisbatan o'rganilishi ancha qiyin bo'lgan nozik psixologik hodisalarning asli mohiyatiga ilmiy asosda bilib olishi mumkin bo'lgan bir narsa deb qaraydi. Dialektik materializm prinsiplariga asoslangan bolalar psixologiyasi murakkab aks ettirishdan iborat bo'lgan sub'ektiv hodisalarni ularning ob'ektiv sabablari bilan birgalikda, ya'ni tirik materiyaning eng murakkab turi bo'lgan miyadagi fiziologik proseslar hamda kishining butun psixikasi, ongida aks etadigan jamiyatning moddiy negizi, undagi konkret ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar bilan birgalikda o'rganadi. Bolalar psixologiyasi murakkab psixik taraqqiyot qonuniyatlarini o'rganishda determinizm, ya'ni narsa va hodisalarning sababiy bog'liqligi prinsipiga asoslanadi. Ma'lumki, bolalar psixologiyasi va pedagogic psixologiya umumiy psixologiyaning asosiy metodlaridan foydalanadi. Umumiy psixologiyaning asosiy metodlari kuzatish va eksperiment metodlardir. Bulardan tashqari, bir qancha yordamchi metodlar ham bor (suhbat metodi, faoliyat mahsullarini o'rganish metodi, anketa metodi va boshqalar). Modellashtirish metodi. Model o'rganilayotgan biron psixik hodisalarning yasama andozasi hisoblanadi. Boshqa metodlardan modellashtirish metodining farqi shundaki, bu metod yordamida ayrim psixik proseslar bevosita emas, balki bivosita ya'ni model yoki vosita bilan o'rganiladi. Biroq psixik prosesning (ko'rsh, eshitish, taktil sezgilari kabi) modelini yuzaga keltirish uchun shu psixik proses haqida chuqur va to'la bilimlarga ega bo'lish talab qilinadi. Shuning uchun modelning mukammal va adekvat (ya'ni o'rganilayotgan 6

ob'ektga nihoyatda o'xshash) bo'lishi ko'p jihatdan o'rganilayotgan psixik proses haqidagi bilimlar darajasiga bog'liqdir.

Endigina tug'ilgan bola yangi qo'zg'atkichlarga nisbatan orientirovka reaksiyalariga ega bo'ladi. Mana shularning fiziologik asosida keyinchalik qiziquvchanlik, bilishga qiziqish, o'zi uchun ma'lum bo'lgan hamma narsalarni shaxsiy faoliyat doirasida qo'shishga intilish kabi xislatlar rivojlanib boradi. Bolaning yurishturishlari va xatti-harakatlari, odatda dastlab taqlidiy xarakterda bo'ladi, ya'ni u kattalarning xatti-harakatlari va yurish-turishlaridan nusxa ko'chiradi. Shunday qilib, bolaning psixik rivojlanishi-bu shaxsda mavjud bo'lgan proseslar va xususiyatlarning takomillashuvi. Shuningdek, ular asosida yangi, yanada yuksakroq sifatlar va xususiyatlarning shakllanishidir.

Ilk yoshdagi bolalar jismoniy jixatdan tez rivojlanishi bilan birga psixik jixatdan xam juda tez rivojlanadilar. Ogir kasallikka uchramay, jismoniy jixatdan soglom usgan bola 9-10 oylik bulganda yura boshlaydi. Bola yoshidan oshgan, uning ilk gudaklik (chakaloklik) davri tugaydi. Bir yoshdan uch yoshgacha bulgan davr odatda bogchagacha tarbiya yoshidagi (yoki yasli yoshidagi) davr deb yuritiladi. Bu davrda xam bola jismoniy va psixik jixatdan tez rivojlanishida davom 17 etaveradi. Lekin uning rivojlanishi chakaloklik davridagiga nisbatan ancha sekinlashadi. Bola yoshidan oshgach, uning tashki kiyofasi anchagina uzgaradi. Bu uzgarish turli a'zolarining nisbati boshkacha bulib kolganligida kurinadi. Bir yoshdan oshgan bolaning bosh suyaklari ilgarigidek tez usmaydi. Boshining usishi bir oz sekinlashib, uning evaziga kul va oyoklari tez usa boshlaydi. Agar tugilgandan bir yoshgacha bulgan bolaning buyi 25 sm ussa, bir yoshdan ikki yoshga tulguncha bulgan bolaning buyi 10 sm ga usadi. Ikki yoshdan uch yoshgacha esa, bolaning buyi fakat 6-7 sm ga usadi. Bogchagacha tarbiya yoshidagi bola organizmi jismoniy jixatdan jadal rivojlanishda davom etar ekan, usayotgan organizm juda kup ozuka moddalarni talab kiladi. Yoshidan oshgan bola turli xil ozuka moddalarni asosan ovkatdan oladi. Bola yoshidan oshgach, kukrakdan ajratiladi. Ana shu davrdan boshlab uning kattalaristemol kiladigan ovkatlarga sekin-asta urgatila boshlanadi. Bolaning fakat ona sutini iste'mol kilishdan boshka ovkatlarni xam iste'mol kilishga utishi uning ovkat xazm kilish organlarida uzgarish yasaydi. Bir yoshdan oshgan bolaning oshkozoni bir muncha kengayadi, ichaklari mustaxkamlanadi. Bolaning bogchagacha tarbiya yoshidagi davri butun sezgi a'zolarining jadal tarakkiy etishi senzitiv davri xisoblanadi. Ularning kurish, eshitish, tam va xid bilishi, teri xamda xarakat sezgilarining sezgirligi ancha utkirlashadi. Bu yoshdagi sezgilarining rivojlanishi analizatorning tobora takomillashuvi bilan boglik. Sezgilarining normal rivojlanishi bola idrokining tarakkiyoti uchun zamin buladi. Bu yoshdagi bolalar idrokining yana farklanadigan tomoni shundaki, ular idrok kilayotgan narsalarni umumlashtira oladi. Atrof muxitdagi narsalarni kanday bulsa shundayligicha idrok kiladilar. Bu xususiyat ularning rasmlarni idrok kilishlarida yakkol kurinadi. Masalan, ikki yarim yoshli bolaga otning kallasini solingan sur'at kursatilsa, xayron bulib otning uzi kani

deb suraydi. Inson ontogenezida uning bir yoshdan uch yoshgacha bulgan davri aloxida axamiyat kasb etadi.Chunki bu davrda inson zotiga xos bulgan eng muxim sifatlar,xarakter xislatlari ,atrof muxitga , uzgalarga munosabat , xulk –atvor, tafakkur va ong kabi psixik ettirishning turli kurinishlari shakllanadi ,Bularning barchasi karama-karshiliklar kurashi ostida tarkib topadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Voxidov M.'Bolalar psixologiyasi'. Toshkent. 1974 y.
2. Elkonin D.B. Detskaya psixologiya. M.: 1985g.
3. Muxina V.S. Detskaya psixologiya. M.: 1985g.
4. Nishonova Z.T 'bolalar psixodiagnostikasi' Toshkent. 1998 y.
5. G`oziev E.G., Mamatov M.M. va boshqalar 'O`spirin psixologiyasi' Toshkent D.U 1992.